

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav etnologie

Etnologie

Disertační práce

Spolkový život v Lounech v letech 1861 – 1914

Associational life in the town of Louny since 1861 till 1914

Školitel: doc. PhDr. Irena Štěpánová, CSc.

Rok odevzdání práce: 2016

PhDr. Martin Vostřel

Úvod

Druhá polovina 19. a počátek 20. století byly zlatou dobou spolkového života. Spolková činnost napomohla k formování moderní české společnosti. Utvářela se spleť sociálních vztahů a tvořila se zde i městská politika. Významné osobnosti komunální politiky byly velmi aktivní i ve spolkovém životě, svoji přítomností zvyšovaly prestiž spolku a zároveň zde navazovaly další kontakty. Rozkvět spolkového života byl odrazem rozvoje městské společnosti.

Zdůvodnění tématu

Téma rozvoje spolkového a kulturního života Loun jsem si vybral z několika důvodů. Vycházel jsem ze své rigorózní práce *Město Louny v letech 1880-1914*, v níž jsem se pokusil zpracovat vývoj města v posledních desetiletích habsburské monarchie. Mojí snahou bylo postihnout hlavní změny, jimiž si město ve třech desetiletích před vypuknutím válečného konfliktu prošlo. Při takovém rozsahu nebylo možné detailně postihnout všechna hlediska v životě městské společnosti. Jedna z mnoha kapitol byla věnovaná spolkové činnosti ve městě, a jelikož se jedná o námět velmi zajímavý a dosud nebyl celkově zpracovaný, rozhodl jsem se spolkovým životem v Lounech zabývat detailněji a zvolit si jej jako téma své disertační práce. Tato práce přispěje, při komparaci s ostatními podobně velkými českými městy, k hlubšímu poznání spolkového života v Čechách, neboť principy, na kterých spolkový život fungoval, byly podobné.

Vymezení cíle práce

Bylo otázkou jak časově vymežit sledované období. První možností byl rok 1867, kdy byl vydán stěžejní spolkový zákon 134/1867 ř.z., který výrazně napomohl rozvoji spolkového života v Předlitavsku. Na svoji dobu byl velmi demokratický, o čemž svědčí fakt, že platil s několika drobnými úpravami až do roku 1951, kdy byl nahrazen mnohem represivnějším zákonem. Na druhou stranu první spolky, pomineme-li Sbor ostrostřelců, založený již v roce 1800, vznikaly již po změně neoabsolutistického režimu a vydání Říjnového diplomu v roce 1860. Protože se vznikem těchto prvních spolků v Lounech nikdo nezabýval a šedesátá léta 19. století nebyla až na několik jednotlivostí zmapována, rozhodl jsem se za mezník své práce

stanovit rok 1861. Určení horní hranice bylo výrazně jednodušší, neboť vypuknutí války zasáhlo hluboce nejen do spolkového života, ale do všech oblastí žití tehdejších obyvatel.

Cílem mé práce bylo zmapovat spolkový život ve městě v průběhu tří generací. Spolkový život v Lounech procházel značným rozvojem a tomu odpovídala i zvyšující se nabídka spolkového života. I v jiných srovnatelně velkých městech bychom mohli najít řadu paralel, neboť principy rozvoje spolkového života byly podobné. Ve své práci jsem chtěl ukázat na úzké propojení spolkového a politického života a zapojení elit do obou sfér, což je nejmarkantnější na příkladu rodiny Hilbertovy. Soustředil jsem se také na otázku, čím byl specifický spolkový život v Lounech, které ležely na českoněmecké jazykové hranici.

Popis metod zkoumání daného problému

Při své práci jsem se musel vyrovnat s několika problémy. Předně jsem musel určit, které spolky do své práce zahrnu. Rozhodl jsem se vyřadit politické spolky, neboť ty byly, jak zmiňuje ve své zajímavé a podnětné práci *Pražské spolky* Marek Lašťovka, v jakémisi „právním vzduchoprázdnu“. Nevěnoval jsem se ani spolkům, na něž se nevztahoval spolkový zákon z roku 1867, tedy ty, jejichž primárním cílem byl zisk, tedy bankovní, kreditní, pojišťovací a důchodní spolky a živnostenské spolky.

Přes bohatost pramenné základny materiálů uložených ve Státním okresním archivu Louny se písemné materiály k některým spolkům nedochovaly. Proto jsem využil také komparativní metodu srovnání se stejnými spolků v jiných městech, jejichž materiály se dochovaly. Při výzkumu jsem využil i Památník národního písemnictví.

Z archivních pramenů jsem získal informace o více než 1 300 osobách, které byly členy některého spolku v Lounech v letech 1861–1914. Na základě těchto bohatých podkladů bylo možné zjistit, jak činní byli nejaktivnější členové spolkového života.

Zhodnocení pramenů a literatury

K tématu se ve Státním okresním archivu v Lounech dochoval celkově velmi bohatý materiál. Nejvydatnějším zdrojem je rozsáhlý fond Okresní úřad Louny I, ve kterém se dochoval spisový materiál o desítkách spolků. Fond čítá přes 400 kartonů písemností. Spolky měly povinnost hlásit své schůze či stanovy okresnímu hejtmanství, a tak se dozvídáme o aktivitách jednotlivých spolků. Ještě cennější jsou spolkové kroniky, které poskytují velmi zajímavý a poměrně ucelený pohled na historii jednotlivých spolků. Bohužel se jich mnoho

nedochovalo. Dále jsem pracoval především s fondem Trávníček Vladimír, který velmi detailně zpracovává historii nejvýznamnějšího spolku – Sokola. Osobnost Vladimíra Trávníčka je s tímto spolkem neodmyslitelně spojena. Byl vynikajícím cvičencem, dlouholetým funkcionářem, ale především se pokusil velmi zdařile o syntézu historie lounského Sokola. Jeho práce je přehledně rozdělena do 30 sešitů, které mapují jednotlivá témata spolkových aktivit. Z dalších významných fondů, uložených v SOkA Louny, které vypovídají o spolkovém životě, bych vyzdvihl fond Klubu českých turistů a fond Spolku Chroustovice Louny, které poskytují značný a hodnotný materiál ke sledované tématice.

Pro poznání života v Lounech ve druhé polovině 19. století je zcela nepostradatelná tzv. *Haincova kronika*. Jan Hainc ji vedl v letech 1850-1889 a zachytil v ní celou řadu zajímavých informací. Mapuje jak rozvoj města, tak i spolkovou činnost, kterou znal velmi dobře, neboť patřil mezi nejaktivnější osobnosti spolkového života. Jedná se o velmi cenné vzpomínky, neboť jsou z daného období ojedinělé. Je ovšem zapotřebí přistupovat k jeho práci poměrně kriticky, neboť se zde odráží antagonismus mezi ním a některými politicky jinak orientovanými osobnostmi. Pro lepší orientaci ve spolkovém životě je velmi cenný *Spolkový katastr Loun z let 1888-1937*, ve kterém jsou základní informace o spolcích: datum založení, případně ukončení činnosti a jména předsedů a jednatelů. V prvním desetiletí 20. století vyšly tři *Adresáře města Loun*, které obsahují seznam spolků ve městě a uvádějí též jména jejich předsedů. Pro kapitolu věnovanou turistice byla výraznou pomocí souvislá předválečná řada *Časopis turistů*, uložená v Oblastním muzeu v Lounech. Prošel jsem také pozůstalost Rudolfa Urbánka, uloženou v Památníku Národního písemnictví.

Hojně jsem pracoval s dobovým tiskem, který mi pomáhal doplňovat získané informace. Pro výzkum spolkového života Loun je značnou nevýhodou, že první místní týdeník *Lučan* začal vycházet teprve od roku 1883. Ten byl také z regionálních periodik nejvýznamnější. Pro poslední předválečné desetiletí jsem využil *Lounský obzor*. Vzhledem k neexistenci místního tisku v 60. a 70. letech 19. století bylo zapotřebí projít i řadu nadregionálních periodik: *Národní listy*, *Národní politiku*, *Pražský denník*, *Svobodného občana*, *Plzeňské listy*, *Vesnu* či *Květy*.

Spolkovou činností v Lounech se zabývalo v posledních letech několik osob. Jednalo se především o bakalářské a diplomové práce, které zpracovávaly zpravidla jeden spolek. Mezi nejzdařilejší patří diplomová práce Radky Vaicové *Činnost spolku Budeč na Lounsku do první světové války*. V širším kontextu se věnoval tématu Jiří Matyáš v rigorózní práci *Spolkový, kulturní a politický život českého dělnictva na Lounsku v letech 1868-1938*. Velmi

zajímavá je disertační práce Ladislava Kašpara *Vznik a vývoj české turistiky do roku 1914*, která zdařile mapuje vývoj turistiky v Čechách.

Regionální literatura se sice spolkovými dějinami zabývá pouze okrajově, přesto se především ve starších periodikách nalézají několik drobných statí. Nejpodstatnější je Vlastivědný sborník okresu lounského, ve kterém nalezneme řadu sice krátkých, ale heuristicky hodnotných prací. V novější době na něj navázal méně kvalitní *Kulturní měsíčník Loun*. V současnosti se regionální historií zabývá především Antonín Hlušík. Ve třicátých letech byly vydány dvě knihy, ze kterých se dodnes čerpá: *Sedmdesát let spořitelny města Loun 1863-1933* a *Monografie města Loun*. V roce 2005 vyšla publikace Louny, která je zdařilou syntézou dějin města od počátků až po současnost.

Struktura disertační práce

Disertační práci jsem rozdělil pro větší přehlednost do čtyř kapitol. První pojednává o dějinách města ve sledovaném období, demografickém růstu, architektonickém i průmyslovém rozvoji a politice. Tato pasáž je důležitá pro zasazení tématu do regionálního kontextu. Zároveň jsem se snažil prokázat, že výše zmíněné aspekty hrály důležitou roli při rozvoji spolkového života.

Druhá kapitola nastiňuje celkový vývoj spolkového zákonodárství v Čechách a představuje obecnou charakteristiku spolkové činnosti ve městě ve sledovaném období. Prezentuje rozvoj spolkového života v Lounech v jednotlivých dekádách 19. a počátku 20. století a poukazuje na úskalí, která představovala prusko-rakouská válka, nestabilní ekonomická situace či antisemitismus, jež se nejsilněji projevil na sklonku 19. století. Velmi zajímavou a dosud pouze okrajově probádanou otázkou bylo zapojení Loun a především jednotlivých spolků do českoněmeckého soupeření.

Třetí kapitola je věnována významným osobnostem spolkového života Loun. Vzhledem k tomu, že se jedná o časově poměrně dlouhé období, uvažoval jsem nejprve o zařazení několika desítek medailonků významných osobností. Nakonec jsem se však rozhodl ustoupit od popisnosti a postavil kapitolu na výběru čtyř medailonů, na nichž jsem demonstroval obecné rysy platné i pro jiné osobnosti. Pro nejstarší období jsem zvolil vlastence Jana Havránka, který sehrál důležitou roli v počátcích rozvoje spolkového života města. Druhou zvolenou osobností je dlouholetý starosta města JUDr. Petr Pavel Hilbert. Ambiciózní právník byl nejvýraznější osobností jak politického, tak i spolkového života Loun od sedmdesátých let 19. století do počátku 20. století. Na jeho příkladu jsem se pokusil ukázat

úzké propojení komunální politiky, finanční podpory spolků a spolkového života. Třetí osobností, typickou pro tehdejší město, byl majitel hostince a lázní Josef Krýzl, který patřil mezi neaktivnější osobnosti spolkového života, a čtvrtý medailonek je věnován Kristýně Ehrlichové, která představuje aktivní ženu v lounském spolkovém životě.

Nejrozsáhlejší je čtvrtá kapitola, ve které jsem se detailněji soustředil na spolkovou činnost. Během sledovaného období se v Lounech objevilo přes 100 spolků, z nichž některé sehrály důležitou roli a dlouhodobě se spolupodílely na nabídce spolkového života ve městě, zatímco jiné po krátké době zanikly či do celkového vývoje výrazně nezasáhly. Není možné a ani nebylo cílem mé práce popisovat všechny spolky, ale naopak spolkovou činnost zkoumat z různých úhlů a věnovat se v jednotlivých podkapitolách nejpodstatnějším spolkům.

V úvodní podkapitole jsou představeny nejvýznamnější spolky, ostatní jsou rozčleněny podle převládajícího zaměření na pěvecké spolky, divadelnické spolky, vzdělávací činnost, výlety a turistiku, sportovní činnost, ženy ve spolkovém životě, spolkový život Židů a stolní a zábavní společnosti. Byl jsem si zároveň vědom, že existuje několik možností typologického rozčlenění spolků. Zvolil jsem tento model, který nejvíce odpovídal charakteru pramenů.

U vzdělávací činnosti jednotlivých spolků bylo zajímavé sledovat, zda se v průběhu desetiletí strategie jednotlivých spolků výrazně měnila a zda se pokoušely vzdělat pouze své členy nebo i další obyvatelstvo.

Poměrně rozsáhlé podkapitoly jsem věnoval turistice a sportu, neboť až na jednu výjimku nebyly dosud zpracovány. Zaměřil jsem se na otázku, nakolik aktivní byl místní spolek Klubu českých turistů, který podle členské základny patřil mezi největší v Čechách, zda naplnil očekávání a jaké množství členů se zapojilo do poznávání regionu. Kapitulu o sportu jsem věnoval jak tělovýchovným organizacím, Sokolu a Dělnické tělovýchovné jednotě, tak zmapování rozvoje jednotlivých sportů – atletiky, fotbalu, veslování, cyklistiky, lyžování a tenisu. Mým cílem bylo zjistit, zda byl vývoj v Lounech něčím odlišný ve srovnání s podobně velkými městy.

V jedné z posledních podkapitol jsem si položil otázku, jak se zapojily ženy do spolkového života. Jak byly aktivní a zda nalezneme osobnosti, jež by překročily svým významem sledovaný region nebo doplatily na malost a konzervativismus města a nepodařilo se jim příliš vyniknout? V Lounech byla poměrně značná židovská komunita. Kladl jsem si otázku, jak byla aktivní ve spolkovém životě, zda byla spíše uzavřená, nebo se její členové výrazně prosadili i v dalších, nežidovských spolcích. Po vypuknutí Hilsnerovy aféry došlo ke

změně ve vzájemných kontaktech české a židovské komunity a pokusil jsem se nalézt takové stopy i ve spolkovém životě.

Posledním tématem, bez něhož by práce nemohla být ucelená, je otázka stolních společností a zábavních spolků, které byly dosud s výjimkou Obce Chroustovic téměř neznámé. Pokusil jsem se najít odpověď na otázku, jak fungovaly tyto společnosti a zda byly uzavřené a elitářské či naopak přijímaly všechny členy.

Závěr – obecné hodnocení výsledků

Období mezi lety 1861 až 1914 bylo pro rozvoj Loun klíčové. Louny se změnily z provinčního města ve významné centrum regionu, jak po stránce průmyslové a ekonomické, tak správní. Tomuto vývoji odpovídal i bohatý spolkový a kulturní život. Počátkem šedesátých let byla spolková činnost zcela minimální a během téměř tří generací se vytvořila složitá a bohatá spolková struktura.

Na spolkový život měla značný vliv i politická situace v monarchii. Před rokem 1848 existoval v Lounech pouze Sbor ostrostřelců. Ani v revolučním roce žádné spolky nevznikly. Období padesátých let 19. století znamenalo návrat k neoabsolutismu a zavládl strach z revolucí. Muselo dojít k hlubší změně, jež by připravila půdu pro vznik spolkového života. Taková situace nastala po porážce rakouských vojsk na italských bojištích. Po vydání Říjnového diplomu v roce 1860 se konečně začaly i v Lounech konstituovat nejstarší spolky.

Bylo velmi zajímavé zabývat se především počátky spolkové činnosti v Lounech, které byly doposud velmi málo známé. Vznik i vývoj prvních spolků byl občas dosti chaotický. Nejstarší pěvecký spolek, který byl utrakvistický, zanikl během několika málo měsíců, neboť sílil tlak, aby zpíval pouze česky, a nikoli v obou zemských jazycích. Tento příklad demonstruje, že nacionalismus zasahoval od samých počátků i do spolkového života, někdy i ke škodě spolku. Příležitostně docházelo i k paradoxním situacím, při nichž spolek zanikl už na ustavujícím shromáždění, jako se to stalo v případě Podnikatelského spolku Beneš v roce 1869. Ten ukončil svoji činnost s odůvodněním, že: *„Podnikatelský spolek BENEŠ rozešel se dobrovolně, nemoha existovati, poněvadž členové spolku přestali podporovati jej v tom způsobu, že nemohl ani v život vstoupiti.“* Je zřejmé, že nadšení někdy bývalo veliké, ale mohlo rychle vyprchat. Založení spolku mohly zabránit rovněž antagonismy mezi členy či neklidná politická situace.

Nejdůležitějším spolkem vzniklým v šedesátých letech 19. století byl bezesporu Sokol. Dospěl jsem k závěru, že kdyby pražský Sokol navštívil Louny již v roce 1865, kdy byla

později odvolaná návštěva plánována, mohlo dojít k založení lounského Sokola již o několik let dříve. Takto vznikl až v roce 1867 a od počátku se projevoval nejen jako tělovýchovná jednota, ale především se zapojoval do nacionálního hnutí, vrcholícího v letech 1867-1869, kdy se stále více dostával do střetu se státní mocí. Narůstající konflikty mezi radikálnějšími členy Sokola a okresním hejtmanstvím, prohloubené osobními antipatiemi, měly za následek nejprve uvěznění některých členů a následně pozastavení činnosti spolku. Kromě Sokola stihl stejný trest i Měšťanskou besedu. Jednalo se o citelný zásah do spolkového života, z něhož se Louny vzpamatovávaly několik let. Když už se zdálo, že se konečně výrazněji rozšíří nabídka spolků ve městě, způsobila krize na Vídeňské burze prodloužení nepříznivého období.

Pro konec sedmdesátých a první polovinu osmdesátých let 19. století byl typický pozvolný nárůst počtu spolků ve městě. Objevovaly se dělnické spolky, z nichž nejdůležitější byla Řemeslnicko-dělnická beseda, ve městě se etablovaly i spolky ženské, reprezentované dobročinným Spolkem sv. Ludmily, nechyběly spolky židovské, fungovala učitelská Budeč či Sbor dobrovolných hasičů. V osmdesátých letech se nabídka spolků ještě více rozšířila. V reakci na znovuvybudování Národního divadla vznikl Ochotnický divadelní spolek Tyl a zakládají se sportovní spolky: nejprve Veslařsko-bruslařský klub Ohře a později cyklistické, atletické nebo fotbalové spolky. Dospěl jsem k závěru, že sportovní činnost v Lounech byla leckdy na mnohem vyšší úrovni, než se dosud předpokládalo. Nevíce je to patrné u počátků lounského tenisu. V roce 1902 se v Lounech konal turnaj, na němž se objevila řada neznámých jmen. Zjistil jsem, že se pod pseudonymy skrývali vynikající čeští tenisté, kteří vyhrávali jak tituly přeborníků zemí Koruny české, tak se prosadili i na nejvyšší úrovni, když získali medaile na olympijských hrách.

Na sklonku osmdesátých let 19. století vznikly dva významné spolky, které vedl tehdejší starosta města JUDr. Petr Hilbert. Muzejní spolek se stal základem dnešního muzea a Sadařský spolek se postaral o zvelebení města i blízkého okolí. Největší rozkvět spolkové činnosti v Lounech začal na počátku devadesátých let 19. století a přetrval až do války. Právě tehdy se dotvořila bohatá síť spolků nejrůznějšího zaměření. Rozšířila se nabídka ženských spolků, z nichž nejdůležitějšími byly Tělocvičná jednota sokolek paní a dívek a Místní odbor dámský Národní jednoty severočeské v Lounech. Objevil se i spolek, který měl pomoci sblížení Čechů s židovskou komunitou – Místní odbor Národní jednoty Česko-židovské. Je však nutné podotknout, že měl svoji práci v době protižidovských nálad velmi těžkou. Rozšíření spolkové činnosti s sebou přineslo založení lounské pobočky Klubu českých turistů, jež se stala podle počtu členů jedním z největších v Čechách. Ovšem při podrobném studiu archivního materiálu jsem zjistil, že převážná většina členů vstoupila do KČT nikoli proto,

aby se aktivně zapojila do klubovního dění, ale pouze pro prestiž, které se spolek těšil, a rovněž kvůli řadě nezanedbatelných výhod, jako bylo levnější jízdné či odebrání kvalitního Časopisu Klubu českých turistů. Poslední dekáda 19. století byla ve znamení zakládání řady stolních společností, které měly své členy pobavit a dopřát jim možnost vrátit se do starých časů. Tyto společnosti rovněž podporovaly i české menšiny.

Počátek dvacátého století pokračoval v nastoleném trendu. Spolková nabídka se neustále rozrůstala. Značného rozmachu dosáhl například hudební život, neboť vznikly Klub tamburašů a Klub citeristů, které byly módní záležitostí. Tambura byla navíc vnímána jako slovanský hudební nástroj. Významným počinem byl pro Louny návrat vynikajícího varhaníka Eduarda Treglera, který dokázal z tehdy nově založené Lounské filharmonie vytvořit hudební těleso, jež svým významem překračovalo lounský region. Bohužel, jak to již bývá v případě spolků, které jsou příliš vázány na jedinou vůdčí osobnost, po Treglerově odchodu došlo k postupnému úpadku hudebního tělesa.

Od devadesátých let 19. století sílily tendence ke sjednocení roztříštěných sil, jak jsem ukázal na příkladu vzdělávací činnosti, kdy tyto snahy vyústily ve vybudování veřejné čítárny a ustanovení Vzdělávacího sboru pro okres lounský. Čítárna vznikla tím, že řada spolků darovala části svých knihoven a na oplátku každý, kdo předložil průkazku libovolného lounského spolku, neplatil kauci za výpůjčku. Podobné tendence můžeme vysledovat i u vzdělávání obyvatelstva. Z podnětu pražského Osvětového svazu byl vytvořen Vzdělávací sbor pro okres lounský a okolí. Ke sboru se přidaly tři desítky spolků, jež obstarávaly osvětový program pro široké vrstvy nejen spolkové, ale celého města i okolí. Na přednáškách vystoupila řada předních docentů a profesorů Karlo-Ferdinandovy univerzity, takže se posluchači měli možnost seznámit se s nejnovějšími poznatky. V posledních letech před vypuknutím války bylo ve společnosti cítit napětí, jež zasáhlo i do spolkového života. Válka změnila způsob života, a tím i výrazně ovlivnila poválečný spolkový život.

Je zřejmé, že na spolkový život měly vliv i širší politické a ekonomické faktory. Například prusko-rakouská válka sice zřejmě přibrzdila rozvoj spolkového života, ale na druhé straně znamenala vzednutí nacionalismu a charitativní činnosti. Nejmarkantněji byl vliv ekonomické situace na spolkový život patrný při krachu na Vídeňské burze, který vedl k rušení některých spolků a oslabení činnosti těch, které zhoršenou situací přečkaly. Do spolkového života rovněž negativně zasáhla Hilsnerova aféra, po níž byli Židé vylučováni z některých spolků, jak je zaznamenáno v memoárové literatuře.

Jedním z dalších faktorů, který měl vliv na rozvoj spolkové činnosti, bylo vyostření česko-německých postojů počátkem osmdesátých let 19. století. Louny byly dlouho

národnostně nevyhraněným městem, což se rychle měnilo od šedesátých let 19. století. Na radnici se začalo jednat česky teprve od roku 1864, ale nejpozději od konce šedesátých let se snažily Louny vystupovat jako „bašta češství“ na českoněmecké jazykové hranici a jako ochránkyně českých menšin v blízkém okolí. Louny byly stylizovány a později se samy stylizovaly do pozice ochránce českých menšin. Projevilo se to několika způsoby. Od osmdesátých let 19. století se vyhraňovaly nacionální postoje a i v Lounech vznikly pobočky Národní jednoty severočeské a Ústřední matice školské. Spolky podporovaly české menšiny, především české menšinové školství. Menšinám pomáhala však i řada dalších spolků, které zasílaly sice symbolické, ale pravidelné finanční obnosy. Časté byly i návštěvy lounských spolků v německém území či přijímání českých návštěv v Lounech. Město demonstrovalo svůj český charakter dokonce i ve veřejném prostoru. Když byla v roce 1888 otevřena nová honosná radniční budova, skvěl se nad ní nápis: „*Otcův řeč i kraj, Čechu, stále haj!*“ Tento způsob reprezentace, vytesaný do kamene nad vchod radniční budovy byl v Čechách ojedinělý. Oproti okolním okresům měly Louny jednu značnou výhodu – téměř všechny obce soudního okresu byly české a převahu německého obyvatelstva bychom našli pouze na Rané. I proto se na ni Louny zaměřily s větší razancí. Podařilo se zvrátit nepříznivý poměr Čechů a Němců v obci, v devadesátých letech 19. století zabránily Louny odtržení obce od soudního okresu a vybudovaly zde českou školu, která byla důležitá nejen pro děti v obci, ale i v okolí. Není tedy divu, že se Louny skutečně staly velmi ceněným partnerem českých menšin u okolních obcí a měst českého severozápadu. Svědčily o tom časté krajské sjezdy Národní jednoty severočeské konané v Lounech.

Rivalita obou etnik měla podle mého názoru pozitivní dopad na rozvoj spolkové činnosti. Můžeme hovořit o jakémisi „soupeření“ mezi oběma národy, které stimulovalo rozvoj spolkového života. Vznikaly spolky, které se primárně zaměřovaly na podporu českého etnika v německojazyčném pohraničí, z nichž nejdůležitější byly Ústřední matice školská a Národní jednota severočeská. Také Němci měli podobné instituce, jejichž cílem bylo udržet stávající pozice.

Spolkový život byl úzce propojen s komunální politikou a financováním ze strany města, případně městské spořitelny. Vážené osobnosti jako například právníci či lékaři bývali velmi často významnými činiteli daných spolků. Zastávali funkce předsedů, místopředsedů či jednatelů a dodávali tak spolku na vážnosti. Sami získávali ještě více prestiže i kontaktů, které uplatňovali jak v profesním životě, tak v komunální politice. Nejmarkantněji je to vidět na příkladu JUDr. Petra Hilberta, který se jako mladý právník okamžitě po svém příchodu do Loun zapojil do spolkového života, seznámil se s místní honorací a získal kontakty, tolik

nutné pro advokacii. Těžil z nich i při volbách do městské rady. Velmi rychle se etabloval jako protřelý komunální politik. V městské radě působil přes třicet let. Spolkům poskytoval své právní znalosti, a poté co se dostal do městské rady, pokoušel se jim zajistit finance jak od města, tak z městské spořitelny. Jak je vidět, z daného stavu profitovaly obě strany a tento mechanismus fungoval i u jiných významných představitelů spolkového života či městských zastupitelů v době rakousko-uherské monarchie.

U ženských spolků se projevil negativně maloměstský ráz Loun. U zakládání nejstarších ženských spolků stáli často muži, například u Dobročinného spolku sv. Ludmily nebo u spolku Libuše, jehož hlavním smyslem bylo pěstování hudby. Spolek Libuše se snažil v Lounech vybudovat i ženskou knihovnu, což se podařilo, ale poté co se spolek zapojil i do ženské otázky, převládlo konzervativní myšlení obyvatel města. Většina mužů jej přestala podporovat, spolek nebyl schopen uhradit své dluhy a krátce poté se rozpadl. Po celé sledované období byla hlavním smyslem ženského spolkového života dobročinnost, jež směřovala především k podpoře dětí jak na lounských školách, tak od konce 19. století především k českým menšinám v nedalekém pohraničí. Přesto se postupně zájmy žen rozšiřovaly a zasáhly též do hudby, divadelnictví, tělovýchovy a turistiky, a krátce před válkou se prosadily jako respektované členky některých stolních společností.

Spolkový život Loun byl velmi pestrý, čemuž napomohla poměrně stabilní situace let 1861 až 1914. Od úplných počátků se spolková činnost rozvinula do nejrůznějších forem, jež se ustálily na počátku 20. století. Měl jsem k dispozici mimořádně rozmanitý materiál, který mi umožnil revidovat některá zaběhlá klišé a zkoumat spolkový život i z jiných úhlů pohledu. Principy spolkového života v Lounech se v mnohém dají srovnat s ostatními podobně velkými českými městy, jistým specifikem byla zeměpisná poloha města, které leželo na jazykové hranici a stalo se do určité míry ochráncem českých menšin v německojazyčném severozápadu Čech.

Bibliografie

Archivní prameny

OM Louny, sbírka Historie

Památník národního písemnictví, fond Rudolf Urbánek

SOkA Louny, fond Archiv města Louny

SOkA Louny, fond Archiv města Louny, Pamětní kniha města Loun I, sign. CH 10

SOkA Louny, fond Archiv města Louny, Haincova kronika (1850–1899), sign. I CH 6

SOkA Louny, fond Havránek Jan (1779–1928)

SOkA Louny, fond Klub českých turistů

SOkA Louny, fond Okresní úřad Louny I

SOkA Louny, fond Spolek divadelních ochotníků Tyl

SOkA Louny, fond Spolek Chroustovice Louny

SOkA Louny, fond Trávníček Vladimír (1867–1970)

SOkA Louny, Památník spolku vojenských vysloužilců polního maršálka arcivévody
Albrechta v Lounech, kronika spolku 1875–1906, sign. F 38/1

SOkA Louny, sbírka fotografií

Periodika

Časopis Musea království Českého 30/1856

Časopis turistů 2/1890, 6/1894, 8/1896, 9/1897, 10/1898, 11/1899, 13/1901, 14/1902,
15/1903, 21/1909, 22/1910, 25/1913

Český denník 8/1919

Der Schnee 5/1909

Humoristické listy 12/1870, 25/1883

Květy 9/1942, 12/1845, 14/1847

Lounský kraj, 1913

Lounský obzor 3/1911, 4/1912, 5/1913

Lučan 10/1892, 12/1894, 15/1897, 16/1898, 17/1899, 19/1901, 20/1902, 21/1903

Lumír 7/1857

Národní noviny 1868

Národní politika 11/1893, 12/1894, 23/1905, 24/1906, 28/1910, 62/1944

Národních listech 1/1861, 2/1862, 6/1866, 7/1867, 9/1869, 12/1872, 13/1873, 16/1876,
17/1877, 23/1883, 24/1884, 29/1889, 33/1893, 34/1894, 35/1895, 39/1899, 43/1903,
45/1905, 52/1912, 72/1932

Plzeňské listy 11/1885, 13/1887

Plzeňské noviny 2/1865

Podřipan 32/1901

Poutník od Otavy 5/1862

Pražský denník 5/1870, 13/1878, 21/1886

Sladkovský 3/1909, 4/1910

Světobzor 7/1873

Svobodný občan 2/1873

Vesna 2/1852

Vlastivědný sborník okresu Lounského 12/1946–1947

Ženské listy 6/1878

Tištěné prameny

Almanach Spořitelny města Loun, Louny 1933

ANFT Josef, *Adresář královského města Loun a okresu lounského*, Louny 1909

BENEŠ-MALOSTRANSKÝ Emanuel, *Pamětní kniha Baráčníků českých*, Praha 1895

Dělnická olympiáda v Praze 1915. Několik epištol, Praha 1915

Deset roků Sportovního klubu Čechie v Lounech, Louny 1916

GUTH Jiří, *Turistika – Turistický katechismus*, Praha, nedat.

Jubilejní výroční zpráva Národní jednoty severočeské za dvacátý rok trvání (1904–1905),
Praha 1905

KRUPKA Vojtěch, *Lounsko. Kulturní obraz na základě zeměpisném, statistickém
a dějepisném*, Praha 1872

Nová radnice v Lounech, Světobzor 22/7, 13. 1. 1888

Památník Řemeslnicko-dělnické besedy v Lounech, Louny 1902

Památník Sboru dobrovolných hasičů v Lounech, Louny 1912

Památník Sportovního klubu Čechie v Lounech, Louny 1926

Seznam knih učitelské knihovny okresu lounského, Louny 1881

Šedesát let Tělocvičné jednoty Sokol v Lounech, Louny 1927

ŠUBERT František Adolf, *Národní divadlo v Praze: dějiny jeho i stavba dokončená*, Praha 1881–1884

TREGLER Alois, *Trochu vzpomínání*, VSOL 12, 1947/1948, s. 91

Třicet let turistické práce na Lounsku, Louny 1925

XXVI. výroční zpráva Klubu českých turistů za správní rok 1913, Praha 1914

Zpráva o studentských noclehárnách zřízených péčí Klubu českých turistů za rok 1910, Praha 1910

Literatura

Almanach spolku loutkářů v Lounech 1903–2003, Louny [2003]

BÁBA Ladislav, *Jeden z nejslavnějších cestovatelů v Lounech*, Hlas 11, 11. 4. 2002, s. 5

BENDL Václav – Václav CIBULA et al., *Kniha olympijských her*, Praha 1994

BEROUN Zdeněk, *Moravské Budějovice v letech 1881–1918. Nástin politického a spolkového profilu maloměsta*, diplomová práce FF UK Praha 2007

BOLZANO Bernard, *O nejlepší státě*, překlad Martin Jašek, Praha 1934

BOR Jan, *Lounské srdce*, in: *Padesát let střední školy v Lounech*, Louny 1946, s. 96–97

BOŠTÍK Martin, *Hnízdo kosů litomyšlských 1889–1903. K dějinám spolkového života v Litomyšli na přelomu 19. a 20. století*, Litomyšl 2006

ČERNÝ František – Ljuba KLASOVÁ, *Dějiny českého divadla III*, Praha 1977

DAPECIOVÁ Božena, *Divadélko u Kulhánků*, VSOL 13, 1947/1948, s. 116

DRAŠAROVÁ Eva, *Stát, spolek a spolčování*, in: *Paginae historiae: sborník Státního ústředního archivu v Praze 1*, 1993, s. 152–177

FASORA Lukáš – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ, *Člověk na Moravě 19. století*, Brno 2008

FISCHL Viktor, *Hovory s Aničkou*, Praha 2009

HADRBOLEC Jiří, *O Lounské filharmonii*, VSOL 10, 1939/1940, s. 130

HAVRLANT Jaroslav, *Historie lounského muzea a vývoj tvorby a uspořádání jeho sbírek*, závěrečná práce X. běhu Školy muzejní propedeutiky, základní kurz, Louny–Praha 2012

HILBERT Jaroslav, *Dům na náměstí. Vzpomínky z dětství*, Praha 1922

HLAVÁČEK Antonín, *Z historie české školy v Rané u Loun*, VSOL 3, 1932/1933, s. 103

HLUŠTÍK Antonín, *Chroustovice neboli obec v obci*, <http://www.vejpr.cz/regiz/clanky/clanky2012.html#chroustovice>, vyhledáno 23. 2. 2015

- HLUŠTÍK Antonín, *Období volené samosprávy*, in: Bohumír Roedl (ed.), Louny. Historie, kultura, lidé, Praha 2005, s. 205–240
- HRDINA Josef Leopold, *Turistické humoresky*, Praha 1894
- HURTOVÁ Jarmila, *Činnost spolků na Kralovicku jako součást modernity kraje (2. pol. 19. st. – 1. pol. 20. stol.)*, diplomová práce FF UK Praha 2011
- JANÁK Jan, *Spolky v českých zemích do roku 1951*, in: Emil Kordiovský (ed.), Politické strany a spolky na jižní Moravě (Mikulovská symposia XXII), Mikulov–Brno 1993, s. 59–93
- JENŠÍK Miloslav – Jiří MACKŮ, *Kronika českého fotbalu I*, Praha 1997
- KAISEROVÁ Kristina – Jiří RAK (edd.), *Nacionalizace společnosti v Čechách 1848–1914*, Ústí nad Labem 2008
- KÄSSL Jiří – František KRÁTKÝ – Jaroslav MAREK, *Dějiny tělesné výchovy II*, Praha 1986
- KAŠPAR Ladislav, *Vznik a vývoj turistiky v českých zemích do roku 1914*, disertační práce Pedagogická fakulta UK 2006
- KRÁTKÝ Jaroslav, *Kapitoly z dějin lounského divadelnictví*, KML 4, 1963, č. 2–10
- KRÁTKÝ Jaroslav, *Vzpomínky na Kupkovu výstavu v Lounech*, in: Lounsko. Ročenka za rok 1946 Spolku rodáků a přátel města Loun a okolí v Praze, Praha 1947, s. 79–81
- KRSEK Martin, *Schlaraffia Saazia – žatecká říše chmele a humoru*, in: Jaroslav Havrlant – Jan Mareš – Jiří Matyáš – Martin Vostřel (edd.), Poohří II: Památky a společnost, Žatec 2012, s. 201–206
- KUČERA Petr, *Sadařský spolek v Lounech v letech 1885–1948 jako příklad rozvoje občanské společnosti*, bakalářská práce FF UK Praha 2008
- KUNC Ondřej, *Lounské školství ve druhé polovině 19. století*, diplomová práce FF Univerzity Pardubice, 2009
- KURFÜRST Pavel, *Hudební nástroje*, Praha 2002
- LAŠŤOVKA Marek et al., *Pražské spolky*, Praha 1998
- LENDEROVÁ Milena – Tomáš JIRÁNEK – Marie MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*, Praha 2009
- LINHART Kamil, *Dějiny Židů v Lounech*, in: Hugo Gold (ed.), Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart, Brün–Prag 1934, s. 348–361
- LINHART Kamil, *Počátky českého divadla v Lounech*, VSOL 4, 1933/1934, s. 71–75 a 82–86

- LOHMER A., *Jak jsme doznačovali orientaci na cestě Adolfa Tschorna*, Turistický obzor (Louny) 10/6, 1935, s. 87
- LŮŽEK Bořivoj, *90 let veslařského sportu v Lounech*, KML 14/10, 1973, s. 10
- LŮŽEK Bořivoj, *Boje a vítězství dělnické třídy na Lounsku*, Louny 1989
- MACKOVÁ Marie, *Turista ve vlaku. O viaduktech, svištích a spolkových výletech*, Dějiny a současnost 34/3, 2012, s. 28–31
- MACURA Vladimír, *Český sen*, Praha 1998
- MATYÁŠ Jiří, *Emancipační hnutí českého dělnictva na Lounsku v letech 1868 až 1938. Příspěvek k problematice výzkumu kulturního života dolních vrstev společnosti*, rigorózní práce FF UK Praha 2007
- MATYÁŠ Jiří, *Spolkový, kulturní a politický život českého dělnictva na Lounsku v letech 1868–1938*, rigorózní práce FFUK Praha 2007
- MÍKA Zdeněk, *Sporty a sportoviště: počátky tělesné výchovy a sportu v Praze*, Praha–Litomyšl 2011
- MÍKA Zdeněk, *Zábava a slavnosti staré Prahy. Od konce 18. do počátku 20. století*, Praha 2008
- Monografie města Loun a okresu lounského*, Louny 1937
- MÜLLEROVÁ Radana, *Dráha Duchcov-Praha*, seminární práce UJEP Ústí nad Labem 1997
- NINGER Michal – Jiří KOLIŠ, *Český sport 1862–1914*, Kladno 2003
- NOVOTNÁ Hana, *Spolky, modernizační prvek regionu Vlašimska (1848–1918)*, rigorózní práce FF UK Praha 2007
- PARMA Eduard, *Třicet let práce Pohorské jednoty „Radhošť“ ve Frenštátě pod Radhoštěm (1849–1932)*, Kroměříž 1915
- PATEROVÁ Petra, *Obec Chroustovická. Spolek pro pobavení těla i ducha*, in: Jaroslav Havrlant – Jan Mareš – Martin Vostřel (edd.), *Poohří I: Sídla, správa, společnost*, Louny 2011, s. 202–209
- PATROVSKÁ Zdena – Bohumír ROEDL, *Biografický slovník okresu Louny*, Ústí nad Labem 2000
- PĚKNÝ Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001
- PELC Martin, *Recesistické spolky Šlarafie. Herní prvek v kultuře 19. století*, in: Martin Hrdina – Kareřina Piorecká (edd.), *Historické fikce a mystifikace v české kultuře 19. století*, Praha 2014, s. 248–257

- PERKOVÁ Kateřina, *Rokycany v druhé polovině 19. století. Kulturně-osvětové spolky a jejich činnost*, diplomová práce FF UK Praha 2010
- PODLUCKÝ Martin, *Společenský život a lokální identita v Děčíně a v Podmoklech 1870–1920*, diplomová práce FF UK Praha 2013
- POKLUDOVÁ Andrea, *Advokát*, in: Milan Myška – Aleš Zářický, *Člověk v Ostravě v XIX. století*, Ostrava 2007, s. 225–233
- PROCHÁZKOVÁ Lenka, *Mnichovo Hradiště 1866–1895. Každodenní život malého města ve druhé polovině 19. století*, diplomová práce FF UK Praha 2011
- ROEDL Bohumír – Miroslav AIDLPEŠ, *Raná v Proměnách času*, Louny 1985
- ROEDL Bohumír, *František Kupka v Lounech*, Svobodný hlas 22/8, 20. 2. 2013, s. 3
- ROEDL Bohumír, *Jan Havránek*, Kulturní měsíčník Loun 29/4, 1988, s. 2
- ROEDL Bohumír, *Lounští ostrostřelci*, Kulturní měsíčník Loun 23/9, 1982, s. 5
- ROEDL Bohumír, *Louny a umění*, in: Týž (ed.), Louny. Historie, kultura, lidé, Praha 2005, s. 324-383
- ROEDL Bohumír, *Od Valtíře k Jedličkovi aneb lounská knihovna a její čtenáři*, in: Týž – Věra Pokorná – Dagmar Bahnerová (edd.), Lounští Lounským. Historie lounského knihovnictví, Louny 2010, s. 5–40
- ROEDL Bohumír, *Pozůstalosti archivu Louny I: Jan Havránek*, archivní pomůcka, 1988
- ROEDL Bohumír, *Předbělohorské století (1517–1618)*, in: Týž (ed.), Louny, Praha 2005, s. 105-132
- Sdružená baráčnická obec lounsko-březenská v Lounech 1894–1974*, Louny 1974
- Sedmdesát let Spořitelny města Loun 1863–1933*, Louny 1933
- SEJVALOVÁ Jaroslava, *Hudba a zpěv na Lounsku*, absolventská práce, konzervatoř Teplice 1977
- SLÁDEK Miloš, *Svatba pana profesora a co jí předcházelo aneb Rudolf Urbánek, Slaný a Louny*, in: Dana a Vladimír Příbylovi (edd.), Slánské rozhovory, Slaný 2007, s. 31–35
- Slavíme 120 let od založení obce. 1894–2014*, Louny 2014
- SOUKUP Antonín, *Vznik a působnost čsl. Baráčnictva. Staročeské zvyky a obyčeje*, Praha 1936
- SYRKOVÁ Stanislava, *Eduard Tregler – osobnost ve vývoji varhanní hudby a pedagogiky*, disertační práce MU Brno 2009

- ŠALOUN Vladimír, *Historie tělesné výchovy a sportu v Lounech*, diplomová práce PedF UK Praha 1980
- ŠOTTOVÁ Tereza, *Kulturní život v Chrudimi v 19. století: divadlo, hudba a Stolní společnost Kosů chrudimských*, bakalářská práce FF MU Brno 2012
- ŠPITÁLSKÝ Josef, *Československé baráčnictvo*, Praha 1926
- ŠTĚDRÝ František, *Dějiny města Loun*, Louny 1930
- ŠUBRT Jeroným – Ladislav VLTAVSKÝ, *Čechové na Žatecku*, Žatec 1902
- ŠUBRT Jeroným, *Statistika okresu lounského*, Louny 1930
- ŠUBRT Jeroným, *Vývoj a život českých menšin II*, Most 1909
- TICHÝ Stanislav – Jiří NOVÁK, *80 let Louny-Rakovník*, Mutějovice 1984
- TOMÁŠ Vojtěch, *Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách*, Praha 1980
- TRÁVNÍČEK Vladimír, *100. výročí založení ženského tělocviku*, KML 10/11, 1969, s. 11
- URBAN Otto, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982
- VAICOVÁ Radka, *Činnost spolku Budeč na Lounsku do první světové války*, dipl. práce UJEP Ústí nad Labem 1995
- VOSTŘEL Martin, *Kolonie v Lounech*, in: Alena Borovcová (ed.), *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě 2010*, Ostrava 2010, s. 293–307
- VOSTŘEL Martin, *Kotěrova kolonie v Lounech – fenomén moderní architektury*, *Porta Bohemica* 5, 2009, s. 90–113.
- VOSTŘEL Martin, *Louny (Zmizelé Čechy)*, Praha–Litomyšl 2011
- VOSTŘEL Martin, *Matěj Valtera – příběh největšího českého cukrovarníka přelomu století*, in: Jaroslav Bartošek et al., *Cukrovarnictví, cukrovary a cukrovarníci. Fenomén českého hospodářství v 19. a 20. století*, Praha 2011, s. 124–135
- VOSTŘEL Martin, *Město Louny v letech 1880–1914*, rigorózní práce FFUK Praha 2005
- VOSTŘEL Martin, *Počátky lounského Sokola v kontextu bouřlivých let 1867–1871*, in: Jana Šílová (ed.), *Poohří III: Ohře. Spojnice lidí a osudů*, Kadaň 2013, s. 53–68.
- VOŠAHLÍKOVÁ Pavla, *Žatec v letech 1848–1918*, in: Petr Holodňák – Ivana Ebelová (edd.), *Žatec*, Praha 2004, s. 286–329
- VRKOČOVÁ Ludmila, heslo *Louny*, in: Petr Macek (ed.), *Slovník české hudební kultury*, Praha 1997, s. 525–526

VYBÍRAL Jindřich, *Národ, identita a styl. Konstituování národní identity na příkladu české architektury 19. století*, in: Vendula Hnídková, *Národní styl. Kultura a politika*, Praha 2013, s. 17–45

ZAHRÁDKA Václav, *LOSTR. Dílny Louny*, rukopis (2003)

ZEMMRICH Johannes, *Sprachgrenze und Deutschtum in Böhmen*, Braunschweig 1902